

STADIUL CERCETĂRILOR CU PRIVIRE LA FAZA GIULEȘTI A CULTURII BOIAN*

Prin săpăturile arheologice și cercetările de suprafață executate în ultimii ani s-au acumulat numeroase observații și materiale, care permit prezentarea amănunțită a unor probleme legate de viața oamenilor din faza Giulești a culturii Boian.

Primele materiale de acest tip se cunosc, de la începutul secolului nostru, la Turdaș¹ și la Nazîru². După anul 1920 avîntul luat de arheologia romînească sub îndrumarea și îndemnul lui Vasile Pârvan și I. Andrieșescu a dus și la descoperirea unei serii de așezări cu materiale asemănătoare celor găsite la Turdaș și la Nazîru. Astfel, Vasile Christescu în anul 1924 a efectuat săpături în așezarea A de pe grindul „Grădiștea Ulmilor”, din mijlocul lacului Boian și a descoperit o cantitate apreciabilă de materiale³. De abia după săpăturile din 1926 și 1927 de la Glina, executate

* În afară de abrevierile obișnuite în revista noastră, în note se folosesc și următoarele prescurtări:

Berciu, *Tangru* = D. Berciu, *Săpăturile arheologice de la Tangru (1934). Raport preliminar*, în BMJV, I, 1935, București, p. 1—55.

Petrescu-Dîmbovița, *Nouvelles données* = M. Petrescu-Dîmbovița, *Nouvelles données concernant le néolithique carpatho-balkanique*, în „Balcania”, VIII, 1945, p. 192—215.

H. Dumitrescu, *Traian* = Hortensia Dumitrescu, *Santierul arheologic Traian*, în SCIV, V, 1—2, 1954, p. 55—63.

Comșa, *Giulești* = Eugen Comșa, *Săpăturile arheologice din sectorul Giulești*, în *Studii și referate privind istoria Romîniei*, I, p. 303—309.

Comșa, *Boian* = Eugen Comșa, *Conșiderații cu privire la evoluția culturii Boian*, în SCIV, V, 3—4, 1954, p. 361—392.

Comșa, *Bolintineanu* = Eugen Comșa, *Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, în SCIV, VI, 1—2, 1955, p. 13—43.

Comșa, *Greaca* = Eugen Comșa, *Săpături de salvare și cercetare de suprafață în regiunea București*, în SCIV, VI, 1955, 3—4, p. 411—427.

Ștefan și Comșa = Gh. Ștefan și Eugen Comșa, *Săpăturile arheologice de la Aldeni*, în „Materiale”, III, p. 93—102.

¹ Hubert Schmidt, *Tordos*, în ZfE, 1903.

² Const. Moisil, *Colecția Maria Istrale Capșa*, în BCMI, IV, 1911, București, p. 138 și fig. 1,1.

³ V. Christescu, *Les stations préhistoriques du lac de Boian*, în „Dacia”, II, 1925, p. 249—276.

de prof. Ion Nestor, s-a ajuns la precizarea cronologiei relative a culturii, căreia domnia sa i-a dat numele de cultură Boian A⁴. În anii următori s-au făcut de către Vladimir Dumitrescu săpăturile de la Atmageaua Tătărască unde s-a descoperit ca și la Glina, un strat cu materiale de tip Boian suprapus de un altul cu inventar de tip Gumelnița⁵. A apărut apoi lucrarea de sinteză a prof. I. Nestor⁶ în care problemele culturii Boian sînt tratate într-un capitol separat. Descoperirile de același tip din Transilvania au fost analizate de H. Schroller⁷.

În același timp s-au făcut săpăturile de la Vidra sub conducerea lui Dinu V. Rosetti⁸. Au urmat în timp săpăturile de la Tangîru⁹ și de la Petru Rareș¹⁰, executate de D. Berciu. Despre rezultatele celor două săpături au fost publicate rapoarte ample și un studiu de sinteză¹¹, în care s-a arătat că în cuprinsul stratului Boian de la Tangîru sînt două niveluri. Prin săpăturile prof. Gh. Ștefan din anii 1942 și 1943 de pe Gurguil Balaurului de la Aldeni¹² s-au scos la iveală materiale care au permis definirea elementelor caracteristice complexului de acolo. La Glina prin cercetarea unor suprafețe mari, între anii 1943—1948, de către M. Petrescu-Dîmbovița s-a ajuns la determinarea unui al doilea nivel din stratul Boian¹³. În anii din urmă, în Transilvania de sud-est, s-au mai făcut săpături în așezări cu materiale de tip Boian, la Zălan¹⁴ de către Székely Zoltán și la Leț¹⁵ de un colectiv de arheologi de la Cluj; în Muntenia au fost efectuate săpături de salvare la Spanțov¹⁶, de un colectiv condus de B. Mitrea și apoi săpăturile de salvare din cartierul Giulești¹⁷ și pe malul de nord al lacului Greaca¹⁸, conduse de noi, iar în Moldova, săpăturile de la Dealul Viei de la Zănești conduse de Tortensia Dumitrescu¹⁹. În

⁴ I. Nestor, *Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit*, în vol. XIX, 1928, p. 112.

⁵ Vl. Dumitrescu, *La stratigraphie des stations appartenant à la civilisation néolithique balkano danubienne à la lumière des fouilles d'Atmageau Tătărască*, în „Istros”, I, 1934, București, p. 37 — 43.

⁶ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în 22. BerRGK, 1934, p. 54 — 56.

⁷ Hermann Schroller, *Der Stein und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933, p. 20 — 25.

⁸ Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra. Raport preliminar*, în PMMB, 1934, nr. 1, București, p. 6 — 60.

⁹ Berciu, *Tangîru*, p. 1 — 55.

¹⁰ D. Berciu, *Săpăturile de la Petru Rareș (1933 și 1935)*, în BMJV, II, București, 1937, p. 1 — 24.

¹¹ D. Berciu, *Prime considerațiuni asupra neoliticului din valea Dunării inferioare în legătură cu descoperirile din județul Vlașca*, în BMJV, II, București, 1937, p. 31 — 105.

¹² Gh. Ștefan, *Raport asupra săpăturilor de pe dealul „Balaurul”, comuna Aldeni, jud. Buzău*, (p. 31 — 34) și același, *Raport asupra săpăturilor și cercetărilor arheologice de la Băești-Aldeni (Jud. Buzău)*, (p. 74 — 76) în *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943*, București, 1944.

¹³ M. Petrescu-Dîmbovița, *Nouvelles données*, p. 199.

¹⁴ Zoltán Székely, *Cercetări arheologice în regiunea Stalin și Regiunea Autonomă Maghiară*, Mediaș, 1953, p. 15—16.

¹⁵ Zoltán Székely, *Săpăturile de la Leț*, în „Materiale”, I.

¹⁶ Șantierul Spanțov, în SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 224.

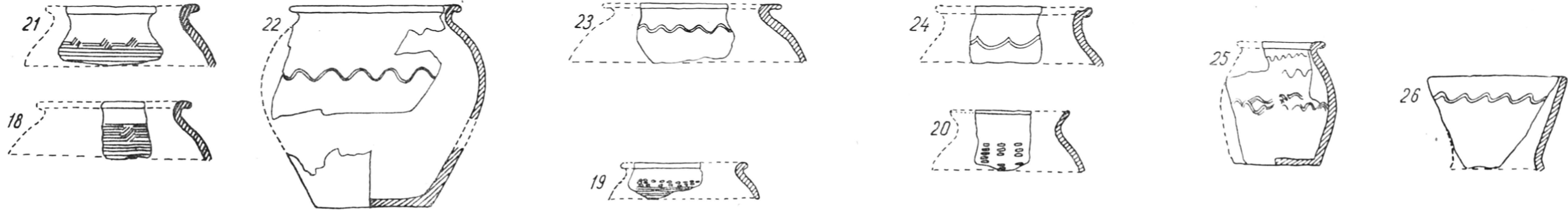
¹⁷ Comșa, *Giulești*, p. 303 — 309.

¹⁸ Comșa, *Greaca*, p. 411 — 427.

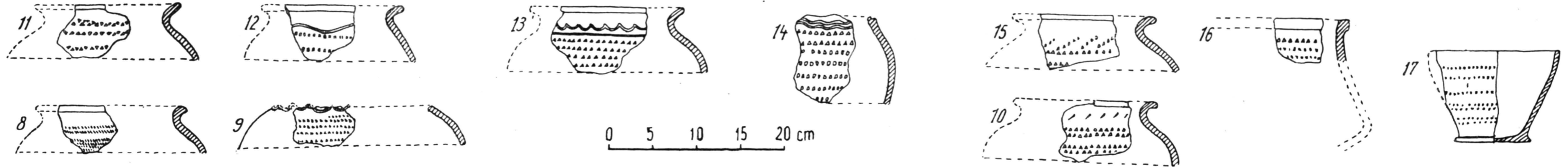
¹⁹ H. Dumitrescu, *Traian*, p. 55—63 și *Șantierul arheologic Traian*, în SCIV, VI, 3 — 4, 1955, p. 474 — 476 și 478.

Locuința 37 b

Prima jumătate și mijlocul sec. al XI lea

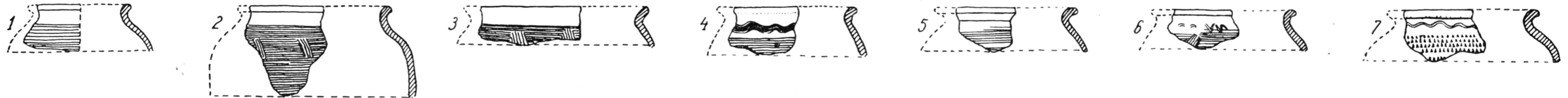
Grupa 4 a

Grupa 3 a

Locuința 37 c

Mijlocul și a doua jumătate a sec. X

sfișit, în anul 1955, au fost efectuate două săpături, una în așezarea de la Leț²⁰, de un colectiv condus de prof. I. Nestor, și alta la Aldeni de prof. Gh. Ștefan și de noi²¹.

Cu cât creștea numărul săpăturilor și cercetărilor, cu atât se delimita mai clar o arie culturală destul de întinsă. O dată cu înmulțirea numărului descoperirilor și prin cunoașterea materialelor s-au constatat unele deosebiri între diferitele descoperiri și pe baza lor s-a ajuns să se definească două aspecte regionale ale culturii Boian. Un aspect era documentat în cîmpia Dunării, aspect denumit Boian A și un al doilea în regiunea de dealuri a Munteniei și în sudul Transilvaniei. Acestui din urmă aspect cultural i s-a dat numele de Boian de deal. Starea de lucruri expusă mai sus a durat pînă în primăvara anului 1953, cînd, în timpul unor cercetări de suprafață în cartierul Giulești, s-au găsit fragmente ceramice determinate de Dinu V. Rosetti ca fiind asemănătoare celor de la Aldeni. Ținînd seama de descoperirile mai vechi și în funcție de materialele scoase la iveală prin săpăturile efectuate la Giulești, am ajuns la definirea a patru faze din evoluția culturii Boian. Celei de-a doua faze i-am dat numele de faza *Giulești*²².

Pînă de curînd lipseau observații stratigrafice precise cu privire la raportul în timp dintre primele trei faze ale culturii Boian²³, periodizarea lor sprijinindu-se mai ales pe criteriul tipologice. Descoperirea făcută în 1955 la Aldeni a dus la rezolvarea problemei stratigrafice a raportului dintre primele două faze²⁴. Pe Gurguiul Balaurlui s-a găsit un strat de cultură din faza Bolintineanu, suprapus de un altul cu resturi de locuire din faza Giulești. Alte indicii stratigrafice sînt furnizate de descoperirile de la Tangiru²⁵ și Glina²⁶, unde nivelul inferior, care datează foarte probabil din faza Giulești, este suprapus de locuințele fazei Vidra.

În stadiul actual al cercetărilor se cunosc 54 de așezări și puncte unde au locuit oamenii fazei Giulești a culturii Boian. Pînă în prezent astfel de materiale sînt documentate mai ales în Muntenia, de la Siret (de-a lungul căruia se cunosc pînă acum trei puncte)²⁷ pînă la Olt (unde o descoperire făcută în 1954 pe Grădiștea de la Slatina indică limita de apus a ariei de răspîndire a fazei Giulești propriu-zise)²⁸. În Dobrogea, se cunosc slabe urme numai pe malul Dunării: la Cernavoda²⁹. Dacă ținem seama de așezările de pe malul stîng al Dunării, nu este exclus ca în viitor să se găsească resturi de așezări din faza Giulești și în R. P. Bulgaria, cel puțin pe malul Dunării. Pe teritoriul Transilvaniei sînt două

²⁰ Ion Nestor, *Raport asupra activității șantierului Leț*. în „Materiale”. III, p. 61—61.

²¹ Ștefan și Comșa, *Aldeni*, p. 93—102.

²² Comșa, *Giulești*, p. 308; idem, *Boian*, 361—392.

²³ Petrescu-Dîmbovița, *Nouvelles données*, p. 199.

²⁴ Ștefan și Comșa, *Aldeni*, loc. cit.

²⁵ Berciu, *Tangiru*, p. 10—11.

²⁶ Petrescu-Dîmbovița, *Nouvelles données*, p. 199.

²⁷ Naztru (cf. nota 2); Brăilița și Baldovinești (N. Harțuchi și Ioan Dragomir, *Săpăturile de la Brăilița*, în „Materiale”, III, p. 129—148.

²⁸ C. S. Nicolăescu-Plopșor și Corneliu N. Mateescu, *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, în SCIV, VI, 3—4, p. 1955, 401, fig. 6.

²⁹ Eugen Comșa și Dorin Popescu, *Cercetări arheologice ...*, în SCIV, II, 1, 1951, p. 109.

grupuri de descoperiri : unul în colțul de sud-est și al doilea în preajma cursului mijlociu al Mureșului ³⁰, iar în Moldova, înspre limita nord-estică a ariei de răspîndire a triburilor Giulești propriu-zise, sînt de amintit numai descoperirile de la Zănești ³¹ și cele de la Ruginești ³².

Studierea materialelor cunoscute pînă acum ne-a permis ca — în cadrul descoperirilor din Muntenia — să definim două etape din perioada de dezvoltare a fazei Giulești, și anume : *etapa Greaca*, documentată, pînă azi, mai ales la Greaca (r. Oltenița) și *etapa Aldeni*, reprezentată prin complexele de la Giulești și Aldeni, cărora le corespund și cele de la Leț și Zănești.

Ținînd seama de particularitățile celor cîteva stațiuni cunoscute putem preciza tipurile de așezare din faza Giulești. Etapa Greaca este caracterizată prin așezări în cuprinsul cărora locuințele erau înșirate lîngă marginile teraselor, pe văile principale și mai rar pe văi secundare. În cazurile știute este vorba de grupuri mici de locuințe, ocupînd o suprafață totală de cîteva sute de metri pătrați. În jurul unor astfel de așezări nu se observă nici o urmă de întăritură. Din etapa Aldeni sînt așezări de același tip, dar se constată că oamenii de atunci au început să prefere și să folosească pentru așezări, probabil în același timp, mai cu seamă alte locuri. Unele așezări tirzii dovedesc o grijă și o intenție vădită de a căuta puncte mai ferite (adesea pe văi laterale), mai ușor de apărat ; de aceea se alegeau gorgane (Glina) sau boturi de deal, prelungi (Aldeni și Zănești). Așezările din cîmpie au ajuns să ocupe boturi de terasă înalte, avînd pînă la 100 m lungime și 40 m lățime (Glina) ; cele din regiunea de dealuri au dimensiuni variabile între 2 000 m² (Zănești) și circa 2 500 m² (Aldeni). Așezarea de la Zănești pare a fi avut șanț de apărare³³. O delimitare în timp între cele două tipuri de așezări nu se poate face. Știm numai că tipul de așezare întărită prin rîpi naturale sau și prin șanțuri artificiale a apărut în etapa Aldeni, iar apoi cele două tipuri au coexistat încă vreme îndelungată, pînă la sfîrșitul culturii Gumelnița.

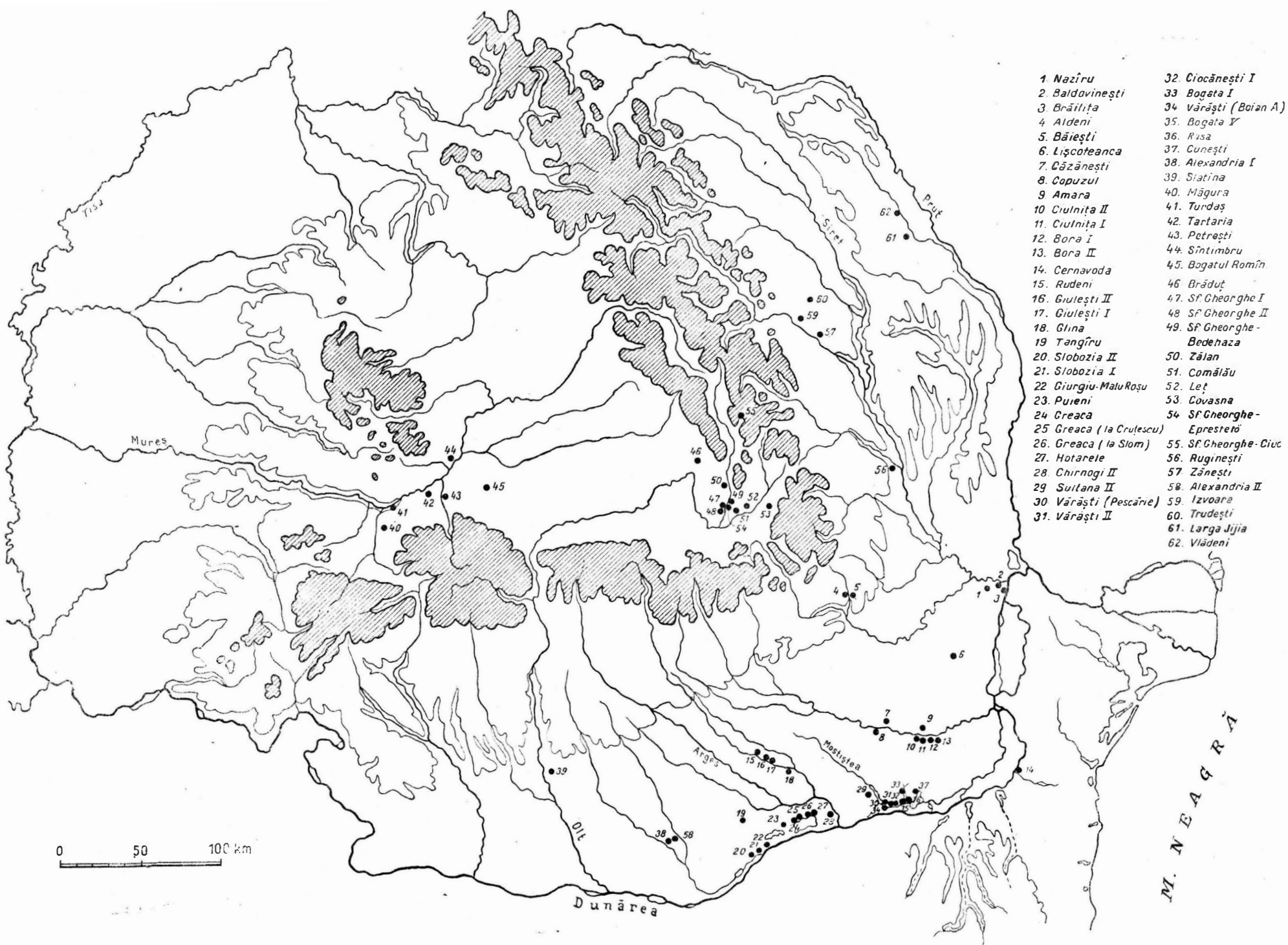
Locuințele din toate aceste așezări erau distanțate la cel puțin 10 m una de alta. Faptul a avut o consecință directă ; în așezările Giulești se formează straturi de cultură subțiri, iar materialul se găsește sub forma unor aglomerări, masat în regiunea locuințelor și gropilor. În majoritatea cazurilor locuințele din faza Giulești erau bordeie. Pînă în anul 1955, au fost cercetate prin săpături : două gropi la Giulești, două gropi la Aldeni și o groapă de bordei la Greaca. Din compararea datelor cunoscute, rezultă că este vorba de bordeie modeste, puțin îngropate, avînd de obicei forma ovală și dimensiunile în medie de 4 m lungime, 2,5 m lățime și 1 m adîncime. Acoperișul bordeiilor în două ape era format din birne și crengi. La Aldeni, pe fundul unei gropi de bordei, în lungul malurilor ei, după informația verbală a prof. Ștefan, s-au găsit urmele birnelor de sprijin ale acoperișului. După cum reiese din analiza cîtorva bucățele de cărbune,

³⁰ Herman Schroller, *Die Stein-und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, harta de pe pl. I.

³¹ H. Dumitrescu, *Traian*, p. 55 — 63 și SCIV, VI, 1955. 3—4, p. 474—476 și 478.

³² Informație verbală de la prof. Ion Nestor.

³³ H. Dumitrescu, *Traian*, p. 56.

Pl. I. — Harta descoperirilor de tip Giulești.

oamenii care au construit bordeiele din așezarea de la Giulești au folosit mai ales lemnul de stejar. Vetrele fețuite cu grijă erau în gropile bordeielor sau alături de ele.

Pe lângă tipul de locuințe în formă de bordei, în cuprinsul așezării de la Giulești au fost scoase la iveală, total deranjate, resturi dintr-o locuință de suprafață construită din pari, împletitură de nuiele și lipitură de lut cu paie. Peretii locuinței de suprafață de la Giulești au avut aproximativ 0,20—0,25 m grosime. Ținând seama de forma locuințelor din faza imediat următoare a culturii Boian (faza Vidra), se poate admite că și locuințele de suprafață din faza Giulești aveau forma dreptunghiulară și acoperișul în două ape. La Zănești (Dealul Viei), după cum ne comunică Vladimir Dumitrescu, s-au dezvelit resturi din câteva locuințe de suprafață cu platformă de lut.

Până acum din această fază sînt documentate unelte lucrate din silex, obsidiană, gresie silicifiată, tuf vulcanic, os și corn. În nici una din așezările de tip Giulești încă nu s-a găsit vreun obiect de metal.

Oamenii din așezările răspîndite în lungul Dunării și cei din cîmpie au utilizat silex (mai ales calcedonie) de culoare cafenie deschisă sau cenușie. În așezarea de la Aldeni se cunosc unelte de silex de culoare cafenie deschisă și unele mai rare de culoare neagră. În sfîrșit, la Zănești au fost întrebuintate silexuri de culoare gălbuie, galbenă (varietate foarte rară în regiune), fumurie și neagră. În Muntenia, la Greaca și la Giulești, s-au găsit numai lame, răzuitoare și rar cîte un virf. Mult mai variat este inventarul de unelte de la Zănești, unde, numai în a doua campanie de săpături au fost găsite 6 lame întregi, 3 ferăstraie, 2 virfuri de săgeată, 8 răzuitoare și 7 sfredele³⁴. (Este demn de remarcat că în așezările de la începutul fazei avem documentate și unelte microlitice).

Obsidiana este reprezentată atît prin cîteva piese găsite de prof. Ștefan la Aldeni cît și la Zănești (6 așchii și două lame).

Paralel cu uneltele de silex se foloseau uneltele lucrate, tot prin cioplire, din gresie silicifiată, de culoare cenușie închis-verzuie. Altă categorie de unelte este aceea a topoarelor lucrate din tuf vulcanic de culoare gălbuie. Ele erau topoare în forma de calapod sau toporașe plate trapezoidale. Din piatră de natură vulcanică menționăm o dălțiță trapezoidală descoperită la Greaca.

Până acum în așezările din faza Giulești din Muntenia nu s-a găsit nici un topor de piatră cu gaură.

Osul a fost întrebuintat pe scară relativ redusă atît în Muntenia, cît și în Moldova. De exemplu, din bordeiul de la Greaca au fost scoase la iveală o sulă, o placă dreptunghiulară, frînturi din două spatule și un tub mic, iar la Zănești s-au găsit sule, oase tubulare cu creștături sau retezate, oase lustruite de bovine, spatule, verigi.

Cornul a avut o largă întrebuintare ca materie primă în așezarea de la Zănești, unde s-au adunat mînere, măciuci (?), o harpună și două săpăligi cu gaură de înmănușare³⁵.

³⁴ H. Dumitrescu. *Traian*. p. 56.

³⁵ *Ibidem*. p. 57. pl. IV/8—10.

Trebuie să amintim și diferitele pietre pe care erau lustruite și ascuțite uneltele de piatră și de os. Numeroase pietre de acest gen au fost descoperite în așezarea de la Zănești ³⁶.

Pînă în prezent nu dispunem de date cu privire la uneltele din așezările de tip Giulești din Transilvania.

Analizînd materia primă din care se făceau uneltele și ținînd seama de poziția topografică a descoperirilor, se pot face unele precizări cu privire la relațiile de schimb dintre comunități și direcțiile pe care se efectuau aceste schimburi. Diferitele varietăți de silex întrebuințate ne îndreptătesc să admitem că oamenii fazei Giulești din așezările situate în vecinătatea Bucureștilor își procurau silex de la triburile înrudite din preajma Dunării și de pe platforma prebalcanică. Locuitorii așezărilor de pe Ialomița aduceau silexul din Dobrogea, iar membrii comunității de la Aldeni obțineau materia primă din regiunea cursului superior al Buzăului sau dinspre Prut. Silexul întrebuințat la Zănești era adus și din preajma Prutului.

Gresia silicifiată de culoare cenușie închisă — după precizarea prof. Miltiade Filipescu — face parte din complexul sisturilor negre și se află în zăcăminte mai apropiate de București, în regiunea cotului mare al Carpaților, pe teritoriul dintre Întorsura Buzăului și Covasna. Este evident că locuitorii din sudul Munteniei aduceau gresia silicifiată din regiunea Întorsura Buzăului-Covasna, prin intermediul comunităților înrudite, din lungul văii Buzăului și afluenților săi. Locuitorii din așezarea de la Zănești obțineau cu ușurință gresia silicifiată din zăcămintele de lângă Piatra-Neamț.

Analiza macroscopică a toporașelor de tuf vulcanic a îndreptățit pe prof. Em. Protopopescu-Pache să precizeze că astfel de roci se află în Muntenia, numai în regiunea situată la nord de Mizil.

Obsidiana fumurie, documentată prin cîteva așchii și unelte în așezarea de la Aldeni și la Zănești, este originară din munții Vulcanici din răsăritul Transilvaniei.

Oamenii din faza Giulești își asigurau hrana prin cultivarea primitivă a plantelor, prin creșterea animalelor domestice, prin pescuit și vînătoare.

Ca dovezi pentru cultivarea plantelor sînt: cantitatea mare de pleavă de cereale din pasta ceramică, urmele de paie păstrate pe bulgării de lipitură arsă și rîșnițele. În unele cazuri, în pleavă au rămas și boabe, care s-au amestecat în pasta ceramică și, prin arderea vaselor, s-au prefăcut în cărbune sau au lăsat numai urme în pereții vaselor. Analizele macroscopice făcute ne duc la concluzia că purtătorii fazei Giulești cultivau grîul (*triticum monococcum* și probabil *triticum vulgare*), meiul, bobul și, poate, hrișca.

În timpul săpăturilor de la Giulești și de la Greaca, s-a acordat o atenție deosebită culegerii tuturor resturilor de faună aflate în pămîntul de umplutură al gropilor de bordeie. În funcție de documentarea actuală se poate spune că în așezările din cîmpie, creșterea vitelor întrecea ca

³⁶ H. Dumitrescu, *Traian*, p. 57.

importanță, vînătoarea, pe cînd în așezarea de la Zănești, vînătoarea ocupa, după afirmațiile tov. Hortensia Dumitrescu, un rol important. Pornind de la rezultatele descoperirilor din așezările din cîmpie (Giulești, Greaca) ajungem la concluzia că membrii comunităților fazei Giulești creșteau de preferință bovinele și mai puțin ovinele.

Pînă acum, dintre animalele vîinate sau prinse avem documentat în cîmpie numai iepurele (reprezentat prin două maxilare fragmentate găsite la Greaca, determinate de C. S. Nicolăescu-Plopșor), iar în așezarea de la Zănești s-au aflat oase și coarne de cerb și dinți de mistreț.

O vertebră de pește și o cantitate destul de mare de solzi, scoase la iveală din groapa bordeiului de la Greaca, sînt pînă în prezent singurele indicii referitoare la ocupația pescuitului la comunitățile de lingă Dunăre.

Olăritul juca un rol însemnat în legătura cu păstrarea proviziilor, prepararea și consumul hranei. Ceramica întregii faze Giulești poate fi împărțită în patru categorii, grupate după cum urmează :

Grupa de ceramică din pastă grosolană. În cursul evoluției fazei, în cadrul acestei grupe se constată folosirea masivă a pastei amestecată cu pleava de cereale (sistem de preparare a pastei cunoscut din faza Bolintineanu). Este de semnalat că încă din etapa Greaca apar rare fragmente ceramice din pastă cu pleavă, dar și cu puțin amestec de cioburi pisate. Treptat cantitatea acestora din urmă va crește, înlocuind cu totul, la începutul fazei Vidra, pasta amestecată cu pleavă. În general, ceramica din pastă grosolană era lucrată prin sistemul fișiiilor de lut largi, lipite una de alta.

Categoria I. Vasele folosite mai ales la gătit, din etapa Greaca, sînt de obicei în formă de: borcane cu corpul arcuit în afară, tăvi scunde, rotunde și rare, castroane, vase piriforme și strecurători. În etapa Aldeni găsim de asemenea vase în formă de borcane cu corpul arcuit, castroane largi, tăvițe scunde largi, ovale sau rotunde și strecurători. Elementele principale comune în ornamentarea acestei categorii ceramice sînt: briurile alveolare, alveolele, barbotina (simplă în etapa Greaca, iar în etapa Aldeni sub forma de vîrci) asociată cu lustruirea, proeminențele lipite (unele izolate, altele împărțite în două, iar altele duble).

Categoria a II-a. Mai caracteristică este seria vaselor pregătite anume pentru a fi ornamentate, prin acoperirea lor (ca și în faza Bolintineanu) cu un strat subțire de lut fin, în care apoi se scobește desenul. Amintim cîteva forme principale din etapa Greaca; vase înalte piriforme, vase scunde cu corpul bombat, capace cu buton: unele cilindrice, scunde, și altele în formă de calotă sferică. Din etapa Aldeni semnalăm vasele mari cu corpul bombat și gît cilindric, fructierele cu tava largă și scundă avînd picior înalt cu diametrul mare, capace semisferice, suporturi paralelipedice, măsuțe pe piciorușe (masive).

Analiza decorului grupei ne dă posibilitatea să constatăm legăturile ei pe de o parte cu ceramica din faza Bolintineanu, iar pe de altă parte cu aceea din faza Vidra. În principal decorul alcătuit din benzi spiralo-meandrice este excizat și încrustat cu alb (mai rar este incizat).

Decorul excizat își are originea în decorul incizat al fazei Bolintineanu. El evoluează și se transformă treptat trecînd prin următoarele momente :

1. În plină fază Bolintineanu, decorul specific era alcătuit din

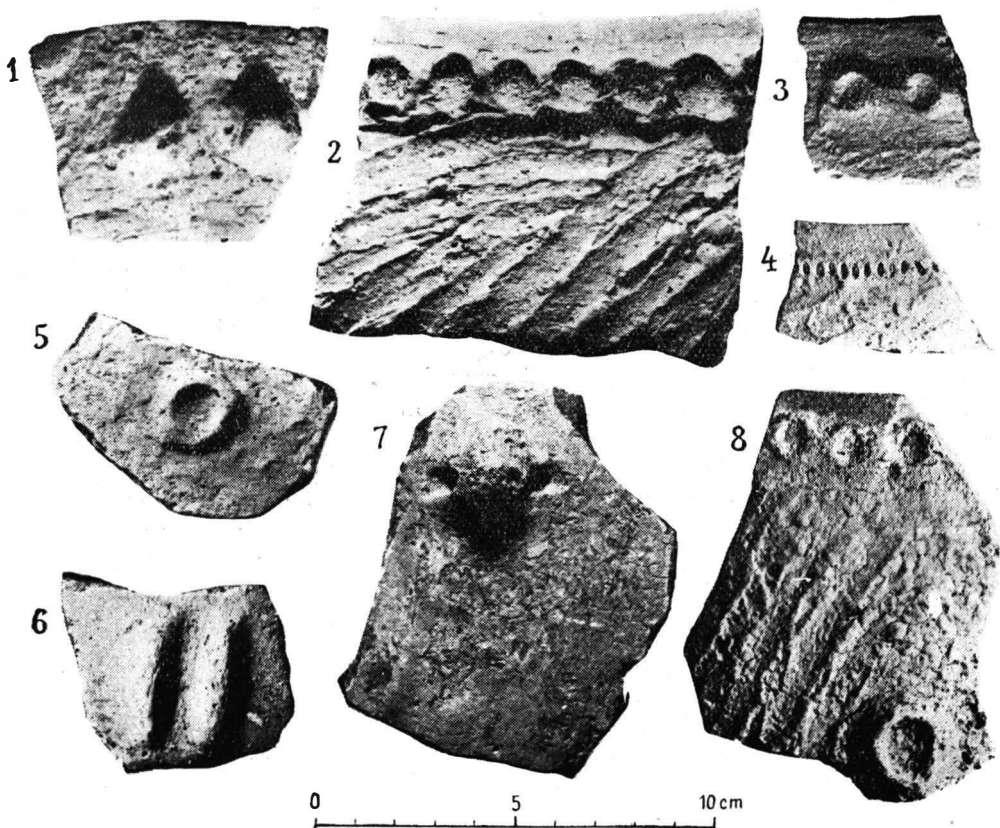

Fig. 1. — Faza Giulești. Fragmente ceramice din categoria I (Giulești).

meandre de linii incizate, avînd fiecare de o parte și de alta cite o serie de mici triunghiuri scobite. Pe virful fiecărui unghi se făcea cite un triunghi isoscel cu virful în jos ³⁷.

2. În perioada de la sfîrșitul fazei Bolintineanu documentată pînă în prezent prin cioburi rare la Aldeni, în ornamentare se păstrează același sistem, cu singura deosebire că în locul liniilor incizate sînt linii mai largi, avînd, de asemenea, de-a lungul lor șiruri de triunghiuri mici crestate.

3. La începutul fazei Giulești, în etapa Greaca, locul liniilor incizate a fost preluat de șanțuiri mai largi, mărginite încă prin șiruri de triunghiuri

³⁷ Comșa, *Bolintineanu*, p. 13 — 4° fig. 3 — 5. 7. 15.

mici.³⁸ Mai târziu, în etapa Aldeni, un astfel de decor se întâlnește foarte rar. În schimb, pe o categorie de vase din faza Vădastra II, sistemul de ornamentare cu ajutorul triunghiurilor excizate a fost folosit mult

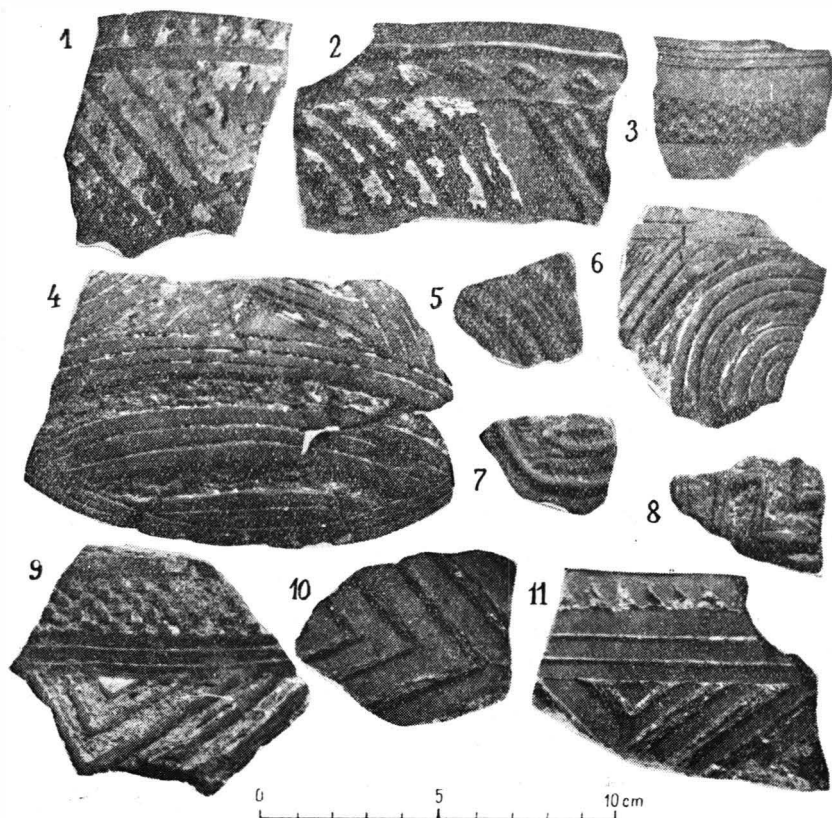

Fig. 2. — Faza Giulești, etapa Greca. Fragmente ceramice din categoria a II-a (Greca).

mai des și acolo s-a ajuns la realizarea unor benzi de linii în zig-zag distanțate, lucrate tot prin excizie. Ținând seama de întreaga evoluție a decorului ceramic cu ajutorul triunghiurilor, considerăm că este posibil ca seria ceramică amintită din faza Vădastra II să poată fi legată mai strâns de cultura Boian și anume de perioada de început a fazei Giulești.

În etapa Greca surprindem două procese paralele: pe de o parte, prin micșorarea și rărirea treptată a triunghiurilor pe ambele părți de-a lungul liniilor se ajunge la decorul din benzi excizate și cruțate, iar pe de altă parte, prin mărirea dimensiunilor triunghiurilor care delimitau benzile

³⁸ Comșa, *Greaca*, fig. 4, și fig. 6/3. 15.

largi, se ajunge la utilizarea lor în continuare. De asemenea, în numeroase cazuri buzele vaselor sînt mărginite printr-un șir de triunghiuri (la fel ca și în faza Bolintineanu).

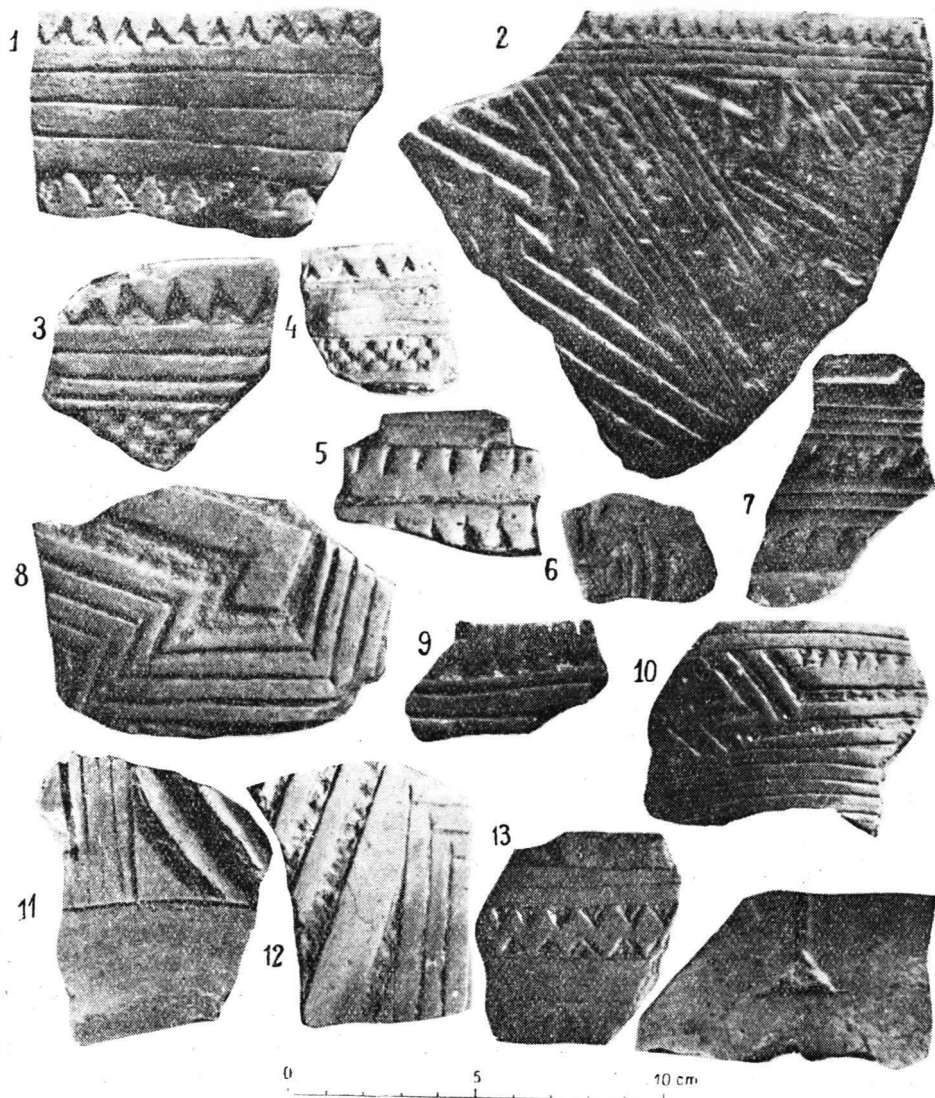

Fig. 3. — Faza Giulești, etapa Aldeni. Fragmente ceramice din categoria a II-a (Giulești).

4. Mai târziu, în etapa Aldeni, decorul excizat, propriu-zis, s-a folosit masiv, asociindu-se încă uneori cu decorul incizat. Șirurile de

triunghiuri se folosesc pe scară largă în jurul marginii vaselor și uneori în asociere cu decorul în formă de tablă de șah. Acesta din urmă a fost utilizat în ambele etape ale fazei Giulești, dar mai ales în cea de-a doua etapă.

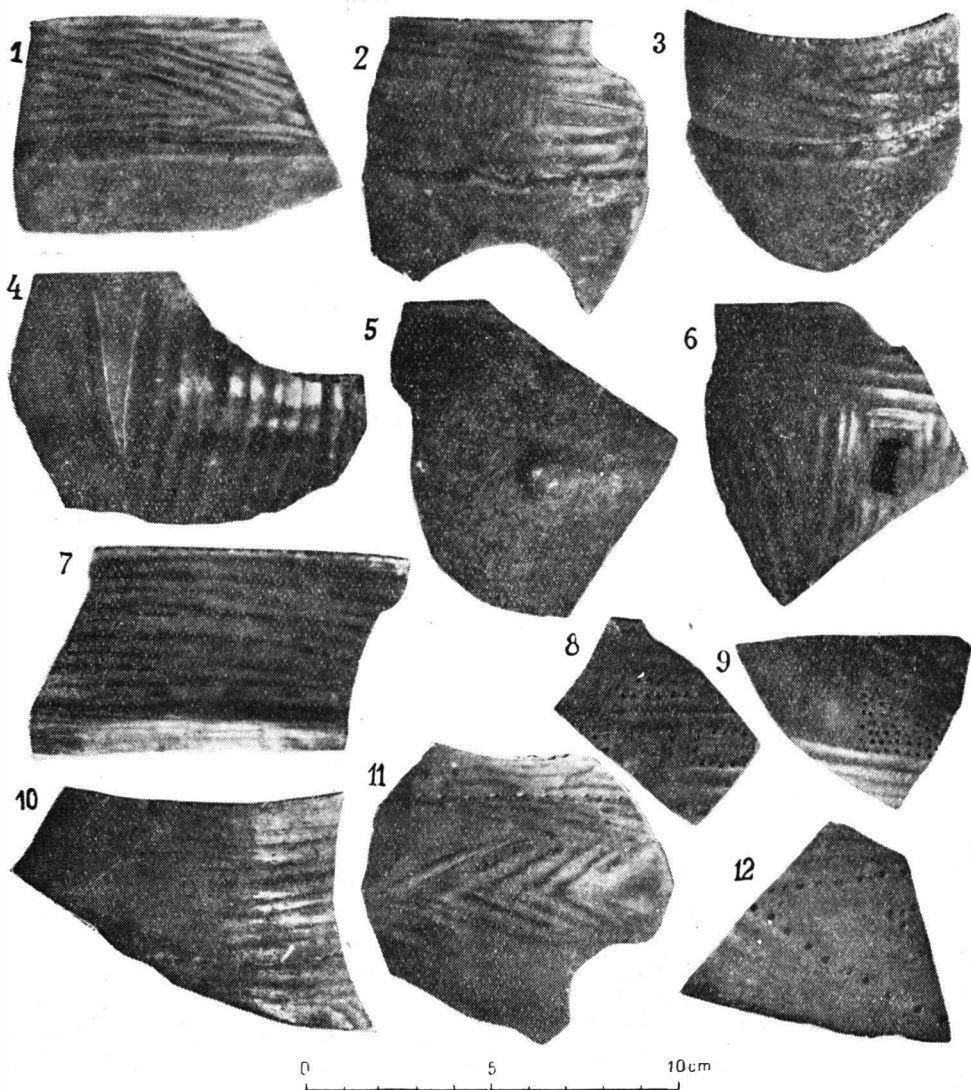

Fig. 4. — Faza Giulești, etapa Greacă. Fragmente ceramice din categoria a III-a (Greacă).

De cele mai multe ori marginea vaselor ornamentate prin excizie era vopsită cu culoarea roșie crudă.

Grupa de ceramică din pastă fină. La începutul fazei s-a folosit la prepararea pastei lut fin amestecat cu pleavă în cantități variabile, în funcție de mărimea vasului (cele mici erau din pastă fără pleavă, cele mari din pastă cu multă pleavă).

Categoria a III-a. În etapa Greaca locuitorii întrebuițau, pentru păstrarea lichidelor și pentru băut, vase în formă de pahare tronconice,

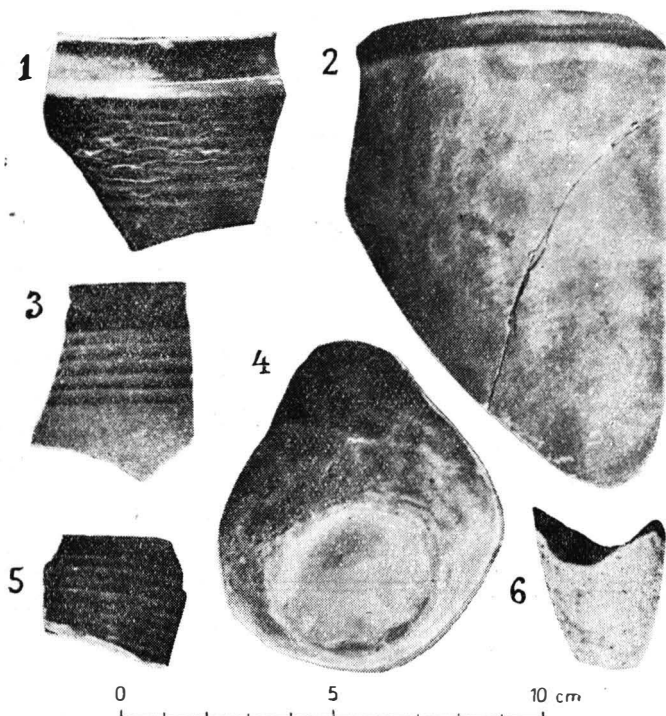

Fig. 5. — Faza Giulești, etapa Aldeni. Fragmente ceramice din categoria a III-a (Giulești).

vase cu partea inferioară tronconică avînd umerii ascuțiți (ambele forme păstrate prin tradiție din faza Bolintineanu), castroane largi, vase cu corpul bombat și gîtul cilindric; foarte rar apar paharele înalte. Către sfîrșitul fazei, în etapa Aldeni, formele amintite se păstrează, dar apar și se dezvoltă altele; astfel sînt de menționat castronașele, castroanele cu și fără picior, capacele conice și mai ales paharele înalte cu o serie de variante.

Forma caracteristică a etapei Aldeni este aceea de pahar înalt tronconic, cu un mic prag în jurul marginii³⁹. Trecerea la această formă de la

³⁹ Comșa, *Boian*, p. 374, fig. 10.3.

una mai veche se poate urmări foarte bine pe seria paharelor descoperite la Aldeni.

Ceramica din pastă fină are drept decor principal canelurile, cu ajutorul lor se formează benzi orizontale, grupuri de benzi oblice „în căpriori”, combinații din grupuri de caneluri orizontale cu altele verticale sau oblice. În etapa Aldeni se ajunge și la alcătuirea decorului spiralic din caneluri.

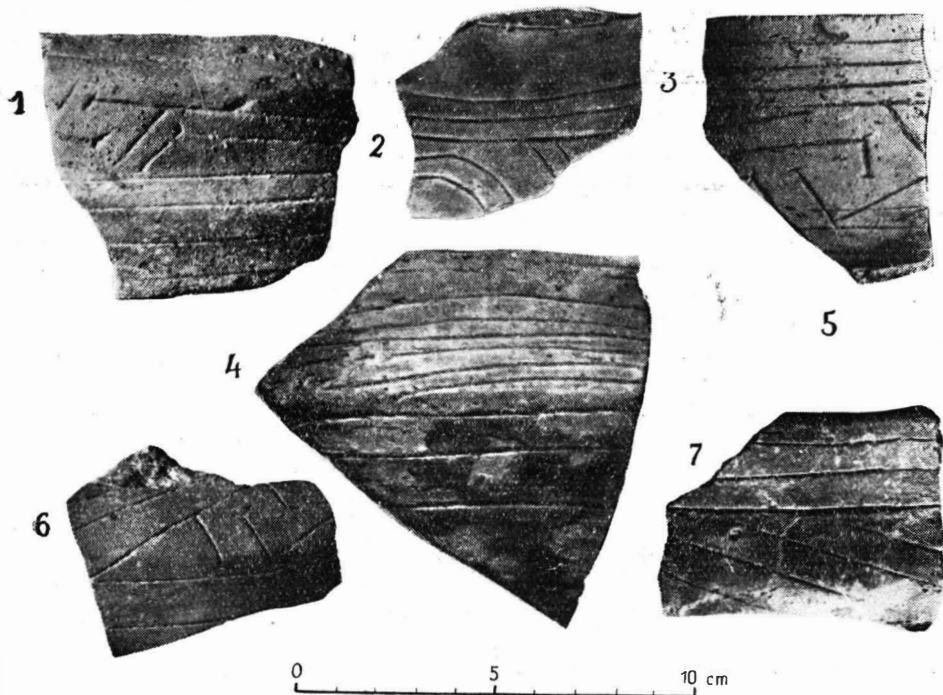

Fig. 6. — Faza Giulești, etapa Aldeni. Fragmente ceramice din categoria a IV-a (Giulești).

Majoritatea vaselor din pasta fină au, de-a lungul buzei, la exterior, câte un șir de creștături mici, drepte sau triunghiulare.

Ca ornamente rare amintim spiralele compuse din benzi largi umplute cu puncte și dungile alcătuite din două sau trei linii lungi crestate prin linii scurte, formînd un fel de scăriță.

Categoria a IV-a. În cursul etapei Aldeni capătă largă dezvoltare o categorie de ceramică încă nedocumentată în etapa anterioară. Este vorba de vase de diferite mărimi, cu corpul tronconic, cu umerii ascuțiți și de diverse castroane cu porțiunea de maximă rotunjime mult îngroșată. Vasele sînt ornamentate prin linii incizate, formîndu-se unghiuri, capete de spirale sau de meandre, de multe ori cu triunghiul isoscel caracteristic

pe colț. Această categorie este reprezentată în toate așezările etapei Giulești, de la București pînă la Zănești⁴⁰.

Datorită arderii, probabil la foc deschis și la o temperatură relativ joasă, vasele din pasta grosolană dobîndeau în spărtură culoare neagră, iar stratele superficiale erau de culoare cenușie-gălbuie sau roșcată, rareori roșie (datorită mai ales unei arderi secundare). Vasele din pasta fină probabil din cauza arderii reducătoare au, mai adesea, culoare cenușie (cu pete mai închise) și mai rar culoare neagră.

Pînă de curînd s-au dus discuții contradictorii cu privire la existența plasticii în cultura Boian⁴¹. Problema poate fi considerată, în prezent, rezolvată prin descoperirile din ultimii ani. Din faza Bolintineanu datează piciorul de figurină descoperit în 1947, de M. Petrescu-Dîmbovița, în așezarea de lîngă satul Cățelu⁴². Plastica fazei Giulești este mult mai bine reprezentată. Pînă acum au fost adunate mai multe figurine în patru puncte diferite și anume: la Bogata⁴³, la Greaca,⁴⁴ la Aldeni⁴⁵ și la Zănești⁴⁶. Primele două complexe sînt din etapa timpurie a fazei, iar celelalte două sînt din etapa tîrzie. La Bogata au fost găsite două figurine feminine. Prima este stilizată, are capul redat printr-o proeminență tronconică, masivă, brațele prin două mici gurguie laterale, iar corpul masiv, fără picioare, a fost modelat cu o bază netedă. Cea de-a doua figurină a fost lucrată realist. Capul privit din față e rotund și are nasul arcuit, realizat prin ciupirea pastei. Trei creștături mici reprezintă ochii și gura. Brațele, întinse lateral, sînt redată prin două cioturi. Partea inferioară a figurinei înfățișează o rochie largă. La Greaca au fost scoase la iveală o figurină și alte trei piese care redau chipul uman sau părți din corpul omenesc. Toate aceste exemplare au fost modelate din pastă amestecată cu pleavă. Din etapa tîrzie a fazei Giulești s-a găsit o figurină fragmentară la Aldeni, avînd picioarele redată printr-un con.

Fără îndoială, figurinele descoperite la Zănești sînt cele mai interesante din complexul cultural pe care-l analizăm. Pînă acum s-au descoperit pe Dealul Viei două tipuri de figurine antropomorfe: unele masive, în poziție șezîndă, cu puternică steatopigie, adesea cu picioarele despărțite⁴⁷; la mai multe dintre acestea, gîtul și capul sînt înfățișate printr-un cilindru țuguiat la vîrf. Figurinele aparținînd celui alt tip sînt plate și au forma „en violon”⁴⁸. Gîtul și capul sînt tratate la un loc, ca un cilindru cu vîrf conic sau ca un cilindru cu măciulie. Brațele întinse în chip de cioturi arcuite, restul corpului fiind plat și lățit lateral.

Chiar dacă figurinele feminine de lut au întruchipat o divinitate, totuși ele reprezintă chipuri omenesci copiate după realitate. Unele figu-

⁴⁰ H. Dumitrescu, *Traian*, de exemplu fig. 17/14, 16.

⁴¹ Berciu, *Tangru*, p. 22.

⁴² Comșa, *Bolintineanu*, p. 24, fig. 14 și p. 37, fig. 22.

⁴³ N. Angheliescu, *art. cit.*, p. 316 și fig. 7/1,2.

⁴⁴ Comșa, *Greaca*, p. 421, fig. 8.

⁴⁵ Ștefan și Comșa, *Aldeni*, p. 70.

⁴⁶ H. Dumitrescu, *Traian*, pl. I/10, 11, 14, 15 și pl. III/6, 7 și 9.

⁴⁷ *Ibidem*, pl. II/11, 14 și pl. III/6.

⁴⁸ *Ibidem*, pl. III/7.

rine sînt redată cu diferite particularități. Ținînd seama de ele, dobîndim unele indicii cu privire la îmbrăcămîntea femeilor din faza Giulești. Bazîndu-ne pe forma figurinei de la Bogata, putem afirma că femeile purtau rochii lungi pînă aproape de pămînt și largi la poale. Zgîrieturile de pe „rochie” reprezintă ornamentele de țesături⁴⁹. Unele femei purtau pîrul strîns „în coc” (figurina de la Greaca). Pe mîna de lut găsită la Greaca, prin cîteva linii sînt arătate foarte probabil brățărilor purtate de femei. Dintre podoabele de atîrnat cunoaștem una singură de lut ars : are forma literei S, îngroșată mult la mijloc ; spre una din extremități este un orificiu prin care se trecea sfoara⁵⁰.

Plastica zoomorfă, după o informație de la N. Anghelescu, este de asemenea reprezentată la Bogata în etapa timpurie a fazei Giulești.

După cum am menționat, în așezările Giulești materialele se găsesc aproape exclusiv în pămîntul de umplură al gropilor, pe cînd în intervalele dintre bordeie sînt foarte puține. Observația dovedește că în așezările la care ne referim, locuirea a fost de scurtă durată. Caracteristicile complexelor cercetate și mijloacele primitive de cultivare a plantelor ne fac să presupunem că purtătorii fazei Giulești duceau un mod de viață semistabil. Viața lor depindea în mare măsură de cultivarea plantelor.

Prin faza Giulești înțelegem o perioadă de timp mai îndelungată în cursul căreia, în parte pe același teritoriu inițial, în parte pe alte teritorii ocupate în etapa tîrzie, un mare grup de comunități mici, înrudite, se dezvoltă treptat, în special pe baza fondului cultural local (nord balcanic), întretînînd relații de schimb cu grupurile omenеști din culturile vecine, influențîndu-le și fiind influențate de ele.

Faptul că într-adevăr este vorba de o perioadă mai îndelungată ni-l dovedesc unele deosebiri în elementele secundare ale materialelor din diferite așezări și regiuni locuite de purtătorii fazei Giulești.

Descoperirile din cele trei așezări importante — Aldeni, Tangîru și Glina — ne-au ajutat la cunoașterea cronologiei relative a fazei Giulești în raport cu celelalte două faze, Bolintineanu și Vidra, ale culturii Boian propriu-zise. Atît între faza Bolintineanu și faza Giulești, cît și între faza Vidra a fost cîte o perioadă de tranziție. În perioada de tranziție dintre fazele Bolintineanu și Giulești nu se constată nici o modificare mai importantă în privința modului de trai. În schimb, în evoluția neoliticului din partea de sud a țării noastre, etapa tîrzie și perioada dintre fazele Giulești și Vidra au o semnificație deosebită. Tocmai în această perioadă s-a produs trecerea la viața sedentară, foarte probabil ca urmare directă mai ales a intensificării cultivării plantelor și — în măsură mai mică, — datorită creșterii animalelor domestice. Tot atunci s-a petrecut adaptarea la noile condiții de trai. Drept locuri pentru așezări au fost alese boturi de deal ușor de apărat și s-a început trecerea de la locuințele de tipul bordeielor la locuințele de suprafață și la alcătuirea unor așezări mai vaste.

⁴⁹ N. Anghelescu, *art. cit.*, p. 319, fig. 7.2.

⁵⁰ Coișă, *Greaca*, p. 121, fig. 8/1, 3. 1.

Prin descrierea materialului ceramic, putem dovedi că între primele două faze ale culturii Boian există continuitate și o strânsă legătură de filiație. Se poate spune că pe teritoriul Munteniei din faza Bolintineanu, pe baza evoluției locale, treptate, a tuturor elementelor de cultură materială, s-a ajuns la faza Giulești. La prima vedere, ceramica din faza Bolintineanu (de exemplu cea de la Cățelu) se deosebește total de cea din faza Giulești (așezarea de la Giulești). Deosebirea se explică prin faptul că în aceste două așezări sînt reprezentate două „momente” (relativ depărtate în timp) ale aceluiași complex cultural. Urmărind, însă, amănunțit procesul lent de evoluție, se pot indica diferite descoperiri, care jalonează în timp calea străbătută.

De la aspectul Bolintineanu propriu-zis (documentat în așezarea de la Cățelu) s-a trecut treptat la etapa de sfîrșit a fazei Bolintineanu, reprezentată prin unele materiale descoperite la Aldeni, a urmat aspectul incipient al fazei documentat la Bogata⁵¹, apoi cel de la Greaca și s-a ajuns la etapa tîrzie a fazei Giulești (descoperirile din cartierul Giulești).

Analiza în timp a evoluției interne a primelor două faze ale culturii Boian ne-a creat premisele studierii răspîndirii lor în spațiu. În stadiul actual al cunoștințelor, purtătorii fazei Bolintineanu au locuit numai o parte din teritoriul Munteniei, în regiunea cuprinsă între Băești-Vărăști (Boian)-Pietrele-Floreasca-Aldeni. Procesul de evoluție spre faza Giulești a avut loc pe tot acest teritoriu, întrucît el este documentat la Aldeni, la Bogata și la Greaca; în etapa următoare, s-a produs răspîndirea pe un teritoriu vast a comunităților din faza Giulești. La est ele au ajuns pînă la Siret, la sud pînă la Dunăre, la vest pînă la Olt și Apa Orașului, iar la nord, pînă la Mureș, Tîrnava și Bistrița.

În funcție de documentarea actuală urmează să studiem pe de o parte problema raporturilor dintre oamenii din faza Giulești cu purtătorii culturilor vecine, contemporane, și pe de altă parte evoluția triburilor Giulești, care s-au răspîndit, au ocupat și s-au stabilit în regiunile vecine (cu teritoriul lor de origine, atît cît îl avem delimitat pînă în prezent) din Transilvania și Moldova. Evoluția lor o vom urmări pînă în etapele în care elementele de tip sau de tradiție Giulești dispar cu totul sau se transformă și se utilizează într-o măsură redusă față de alte elemente.

Pe malul dobrogean al Dunării, se cunosc pînă acum trei puncte cu descoperiri de tip Boian, și anume la Capidava⁵², Cernavoda⁵³ și Hinog⁵⁴. Descoperirile de la Cernavoda sînt mai importante, pentru că acolo, în săpăturile făcute în punctele numite de cercetători Columbia A și Columbia C, au fost scoase la iveală mai multe fragmente ceramice de tip Giulești⁵⁵, în cuprinsul resturilor unor așezări ale purtătorilor culturii Hamangia. Cioburile de tip Giulești descoperite acolo sînt din pastă cu pleavă și sînt

⁵¹ Eugen Comșa, *Raportul despre săpăturile de la Bogata*, în „Materiale”, V (sub tipar).

⁵² Cîteva fragmente ceramice se află în colecția școlii de la Cernavoda. Informație verbală Ion Barnea.

⁵³ Eugen Comșa și Dorin Popescu, *Cercetări arheologice...*, în SCIV, II, 1, 1951, p. 169.

⁵⁴ V. Christescu, *Les stations préhistoriques du lac de Boian*, în „Dacia”, II, 1925, p. 250.

⁵⁵ Seb. Morintz și colectivul, *Șantierul arheologic Cernavoda*, în SCIV, VI, 1 — 2, 1955, p. 152 — 154 și fig. 3/1,4.

ornamentate prin excizie și motive decorative caracteristice fazei la care ne referim. Cu toate că au fost exprimate unele îndoieli, cercetătorii care au lucrat acolo susțin că fragmentele ceramice de tip Giulești au fost găsite în punctele diferite în asociere cu materiale de tip Hamangia și că nu provin dintr-un strat mai vechi, deranjat. Buzuindu-ne pe această precizare, considerăm cele două categorii ceramice ca fiind contemporane. Prezența cioburilor de tip Giulești pe malul drept al Dunării se poate explica, după părerea noastră, prin relațiile intertribale între purtătorii fazei Giulești din Muntenia și purtătorii culturii Hamangia din Dobrogea. În cadrul ceramicii din cele două complexe sînt unele elemente de asemănare, de exemplu : forma de pahar înalt, unele forme de vase cu picior, iar dintre ornamente sînt de amintit canelurile. Asemănările se pot explica prin existența unor anumite elemente comune culturilor balcanice și, mai ales, prin schimburi și interinfluență, iar nu prin filiație, așa cum s-a afirmat.

Teritoriul de la sud de Carpați, locuit de triburile Giulești, se învecinează spre apus cu regiunea triburilor culturii Vădastra, care la rîndul ei are mai multe faze de evoluție. După cum am arătat, o categorie ceramică din faza Vădastra II este strîns legată de perioada de început a fazei Giulești. Admițîndu-se că decorul de pe specia amintită din faza Vădastra II este mai evoluat și mai recent decît acela de pe materialele de la Greaca și Bogata și ținîndu-se seama de faptul că numai în cîmpia din sudul Munteniei, iar nu și în Oltenia se constată evoluția decorului excizat, care va duce la formarea ornamentului specific fazei Vădastra II, se poate formula ipoteza că faza Vădastra II urmează în timp etapei documentate la Greaca și constituie o evoluție a fazei Giulești, alături pe un alt fond local, înrudit. Potrivit acestui fel de a interpreta faptele, faza Vădastra II a fost paralelă în timp cu faza Giulești, încheindu-și evoluția în perioada corespunzătoare fazei Vidra.

Cu toate că așezarea de la Vința se află departe de complexul nostru, totuși în așezările fazei Giulești există în cadrul ceramicii fine materiale și ornamente asemănătoare cu unele dintre cele descoperite la Vința. Vasele în formă de pahar înalt, precum și ornamentul spiralic alcătuit din caneluri fine, se întîlnesc atît în faza Giulești, cît și în așezarea de la Vința, pe materialele din categoria Vința C (după clasificarea lui V. Milojević)⁵⁶.

Problemele legate de viețuirea purtătorilor fazei Giulești în partea de sud-vest a Transilvaniei sînt încă nerezolvate. Mai multe cioburi de tip Giulești au fost descoperite la Turdaș⁵⁷, în condiții stratigrafice neclare, încă de la sfîrșitul secolului trecut. Faptul că la Măgura, localitate situată la sud-vest de Turdaș, se află (după cum ne-a afirmat Mircea Rusu) o așezare de tip Giulești, ne face să presupunem că materialele de acest tip descoperite la Turdaș se datoresc, fie trecerii pe acele locuri a purtătorilor fazei în perioada corespunzătoare așezării de la Măgura, fie unor

⁵⁶ V. Milojević, *South-Eastern Elements in the Prehistoric Civilization of Serbia*, in BSA⁴ XI.IV, 1949, Londra, 1949, p. 281, fig. 11/13.

⁵⁷ M. Roska, *Die Sammlung Zsófia von Turda*, Cluj, 1911, pl. XCv.

legături de schimb între membrii comunităților Giulești și purtătorii culturii Turdaș.

Pe teritoriul cuprins între grupul de descoperiri din preajma cursului mijlociu al Mureșului și acela din țara Bîrsei nu au fost găsite pînă acum așezări și puncte cu materiale de tip Giulești, dar ele trebuie să existe. În regiunea amintită se cunosc numai resturi din timpul culturii Criș și a culturii cu ceramică pictată vest-romînească. Pornind de la observația că la Turdaș fragmentele ceramice de tip Giulești s-au găsit în condiții stratigrafice neclare⁵⁸, iar la Tărtăria⁵⁹ și la Petrești-Alba⁶⁰ s-au descoperit cioburi de tip Giulești în nivelurile inferioare, este probabil că în acea regiune faza Giulești corespunde în parte perioadei de timp dintre cultura Criș și cultura cu ceramică pictată vest-romînească.

Prin cercetările din țara Bîrsei sînt documentate în epoca neolitică timpurie și mijlocie culturile Criș și faza Giulești. Primele indicii cu privire la raportul stratigrafic dintre cele două aspecte ni le-au furnizat descoperirile de la Zălan, unde din solul depus peste un strat de așezare cu materiale de tip Criș, au fost adunate o serie de cioburi de tip Giulești. Pentru stabilirea cronologiei relative dintre complexele amintite, s-au efectuat în 1955 noi sondaje la Leț. Observațiile făcute au dovedit că așezarea purtătorilor culturii Criș este mai veche decît aceea a oamenilor din faza Giulești⁶¹. În funcție de rezultatele sondajelor de la Leț, nu se mai poate menține ipoteza de lucru pe care am formulat-o în această privință într-un alt articol mai vechi⁶².

Se pune problema cînd au pătruns purtătorii culturii Boian în partea de sud-est a Transilvaniei. Un răspuns categoric nu poate fi dat în prezent; știm numai, în funcție de descoperirile de acolo, că faza Giulești se prezintă sub două aspecte: unul corespunzător așezării de la Aldeni și altul probabil mai tîrziu avînd în ceramică anumite elemente de caracter Vidra (de exemplu: decorul „scăriță”). Urmează să se cerceteze în viitor dacă și purtătorii fazei Bolintineanu au locuit pe acel teritoriu.

În ultimul timp problema pătrunderii și mai cu seamă a evoluției triburilor Giulești pe teritoriul Moldovei a fost discutată de cîteva ori. În funcție de documentarea actuală toți arheologii noștri sînt de acord că aceste triburi au pătruns în Moldova venind din altă parte. Ținînd seama de evoluția de la faza Bolintineanu la faza Giulești din Muntenia și de inventarul așezării de pe Dealul Viei, de la Zănești, sîntem de părere că purtătorii fazei Giulești s-au stabilit în Moldova venind dinspre sud, de-a lungul Siretului sau trecînd Carpații din Țara Bîrsei. De curînd Hortensia Dumitrescu, analizînd problemele legate de cultura Precucuteni, a ajuns la concluzia (cu care nu sîntem de acord) că triburile Giulești au migrat în Moldova venind dinspre vest, prin Transilvania, de-

⁵⁸ Ion Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, loc. cit., p. 55.

⁵⁹ Informație verbală de la K. Horedt.

⁶⁰ D. Berciu și Ion Berciu, *Cercetări și săpături arheologice în județele Turda și Alba (1943)*, în „Apulum, Buletinul Muzeului regional din Alba-Iulia”, II, 1943 — 1945, p. 62.

⁶¹ Ion Nestor, *Raport asupra activității șantierului Leț*, în „Materiale”, III, p. 61 — 64.

⁶² Comșa, *Boian*, p. 391.

plasându-se de-a lungul Mureșului, pentru a trece apoi Carpații, în valea Bistriței⁶³.

În epoca neolitică timpurie, în Moldova au locuit, în perioade deosebite sau în același timp, purtătorii culturii Criș, ai culturii cu ceramică liniară cu capete de note muzicale, ai fazei Giulești din cultura Boian și ai culturii Precucuteni (după părerea noastră ar fi mai corect faza Izvoare a culturii Cucuteni)⁶⁴. Pentru a plasa mai precis în timp descoperirile de tip Giulești din Moldova, se cuvine să analizăm pe scurt raporturile dintre complexele amintite. Întrucît la Leț s-a dovedit că așezarea purtătorilor culturii Criș este mai veche decît depunerile cu materiale de tip Giulești, trebuie să admitem că și descoperirile de tip Giulești din Moldova sînt mai tîrzii decît cultura Criș.

Purtătorii culturii cu ceramică liniară, care, de asemenea, au urmat culturii Criș⁶⁵, au viețuit pe o bună parte din teritoriul Moldovei mai ales între Siret și Prut, pe cînd materialele din faza Giulești sînt documentate numai la apus de Siret, în așezarea de pe Dealul Viei de la Zănești și la Ruginești pe cursul inferior al Trotușului, și conțin în domeniul olăriei unele elemente moștenite sau împrumutate din cultura ceramicii liniare⁶⁶. Cercetînd harta de răspîndire a descoperirilor, constatăm că în stadiul actual al cunoștințelor, în regiunea mărginită de Bistrița și de Siret, materiale aparținînd culturii cu ceramica liniară s-au descoperit numai la Traian (Dealul Fîntînelor)⁶⁷, deci numai pe linia de margine a ariei de răspîndire a fazei Giulești propriu-zise. Cu toate că la răsărit de Siret s-au făcut intense cercetări de suprafață nu au fost găsite însă materiale de tip Giulești. În acest caz se pune problema cărei culturi aparțineau oamenii care au locuit între Prut și Siret, în timpul cînd purtătorii fazei Giulești trăiau la vest de acest rîu. După părerea noastră, este vorba, probabil, de un aspect al culturii cu ceramică liniară.

Evoluția triburilor Giulești din Moldova a continuat. În urma asocierii cu alte elemente, se ajunge la un aspect cultural mixt. Purtătorii lui, care s-au răspîndit de la Carpați pînă dincolo de Prut, sînt documentați la : Izvoare (nivelul I)⁶⁸, la Trudești⁶⁹, la Larga Jijiei⁷⁰, la Vlădeni („La Brădeanu”)⁷¹ și la Florești pe Răut (în R.S.S. Moldovenească)⁷².

⁶³ Hortensia Dumitrescu, *Contribuții la problema originii culturii Precucuteni*, în SCIV, VIII, 1 — 4, 1957, p. 45 și urm.

⁶⁴ T. S. Passek, *Periodizația Tripolskih poselenii (III — II Iltiaceletis do n. e.)*, Moscova-Leningrad, 1949, p. 34.

⁶⁵ M. Petrescu-Dimbovița, *Sondașul stratigrafic de la Perieni*, în „Materiale”, III, p. 65-82.

⁶⁶ H. Dumitrescu, *Traian*, p. 60, pl. II/11, 12, 13.

⁶⁷ H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în SCIV, VI, 3 — 4, 1955, p. 466, fig. 9.

⁶⁸ Pe baza materialului publicat de prof. R. Vulpe în *Problemele neoliticului carpato-niprovian în lumina săpăturilor de la Izvoare*, în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 59, fig. 3 și p. 60, fig. 4, rezultă că în nivelul I₁ de la Izvoare este documentată faza Larga Jijia, iar nu faza Giulești-Zănești.

⁶⁹ C. Matasă, *Deux stations à céramique peinte de Moldavie*, în „Dacia”, VII — VIII, 1937 — 1940, p. 69 — 73.

⁷⁰ Al. Alexandrescu, *Sondagiile de la Larga Jijia, Movileni, raionul Iași, regiunea Iași*, în SCIV, III, 1952, p. 47 — 51.

⁷¹ *Șantierul Valea Jijiei*, în SCIV, III, 1952, p. 41—42 și fig. 8/6—13.

⁷² Informație verbală de la Tatiana S. Passek.

Limita nordică a complexului este jalonată, în Moldova, prin descoperirile de la Izvoare și de la Vlădeni. Materialele cele mai caracteristice au fost descoperite la Larga Jijiei. Datorită faptului că acolo avem de-a face cu un complex închis, bine definit, propunem ca această fază să fie numită *faza Larga Jijia*⁷³.

Din faza Larga Jijia se dezvoltă *faza Izvoare* (documentată la Izvoare, nivelul I₂)⁷⁴ Traian⁷⁵, care păstrează în ornamentare o serie de elemente ale fazei Giulești⁷⁶.

OLTENIA VEST EST		MUNTENIA VEST EST		MOLDOVA VEST EST		DOBROGEA
↑ CULTURA SĂLCUȚA		↑ CULTURA GUMELNIȚA		↑ CULTURA CUCUTENI		CULTURA GUMELNIȚA
↑ CULTURA VĂDRA ↑ CULTURA VÂDRASTRĂ		FAZA PETRU RAREȘ				
		FAZA VIDRA		FAZA IZVOARE		
↑ CULTURA FIERA ↑ CULTURA CRIȘ		FAZA GIULEȘTI		FAZA LARGA JIJIA		CULTURA HAMANGIA (Columbia C)
		FAZA BOLINTINEANU		FAZA GIULEȘTI ?		
↑ CULTURA FIARA ↑ CULTURA CRIȘ		CULTURA DUDEȘTI		CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ		?
?		CULTURA CRIȘ		CULTURA CRIȘ		

Tabel cronologic

După părerea noastră, pe baza analogiilor, descoperirile de la Zănești corespund în timp perioadei de sfârșit a fazei Giulești din Muntenia. Cele din faza Larga Jijia datează dintr-o perioadă corespunzătoare unei etape

⁷³ Încă din anul 1951 prof. Ion Nestor și Al. Alexandrescu au deosebit materialele de tip Larga Jijia de cele de tip „Precucuteni”, arătând că acestea din urmă sînt mai noi. În schimb Hortensia Dumitrescu și prof. Radu Vulpe sînt de altă părere, considerînd descoperirile de tip Zănești și Larga Jijia ca fiind contemporane.

⁷⁴ Radu Vulpe, *Problemele neoliticului carpato-niprovian în lumina săpăturilor de la Izvoare*, în SCIV, 1-2, 1956, p. 53-86 și fig. 5.

⁷⁵ Vl. Dumitrescu, *La station préhistorique de Traian*, în „Dacia”, IX - X, 1941-1944, p. 26 - 34; H. Dumitrescu, *Șantierul Traian*, în SCIV, III, 1952, p. 121-138; idem, *Șantierul Traian*, în SCIV, IV, 1-2, 1953, p. 45-66; H. Dumitrescu, *Traian*, p. 55-63; idem, *Șantierul arheologic Traian în SCIV*, VI, 3-4, 1955, p. 460-478.

⁷⁶ Cu privire la raporturile dintre faza Giulești și Tripolie A, a se vedea R. Vulpe, *op. cit.*, p. 57 și urm.

de tranziție de la faza Giulești la faza Vidra din Muntenia, iar faza Izvoare corespunde etapei mijlocii a fazei Vidra.

Discuțiile în legătură cu problema cronologiei absolute a complexului Giulești sînt încă premature, căci ne lipsesc verigile de legătură cu sudul mediteranean.

EUGEN COMȘA

СТАДИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ФАЗЫ ДЖУЛЕШТИ КУЛЬТУРЫ БОЯН

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

За последние годы благодаря исследованию поверхности и археологическим раскопкам накопились наблюдения и материалы, дающие возможность подробно изложить некоторые вопросы в связи с фазой Джулешти культуры Боян

После краткого исторического обзора находок типа Боян автор уточняет ареал распространения фазы Джулешти. Территория, заселенная ее носителями на различных этапах, простиралась от Апа Орашулуй близ Орэштие (Трансильвания) и Олта до Серета и от Дунаю до рек Тырnavы и Молдовской Бистрицы.

Благодаря раскопкам в Алдени, Тангыру и Глине удалось выяснить стратиграфическое соотношение фазы Джулешти с другими фазами культуры Боян. В Гургуюл Балаурулуй (Алдени) слой с археологическими остатками фазы Джулешти покрывает культурный слой фазы Болинтиняну, а в Тангыру и Глине слой с жилищными ямами фазы Джулешти перекрывается напластованием фазы Видра. Следовательно, на территории Мунтении первыми тремя фазами культуры Боян в хронологическом порядке были: Болинтиняну—Джулешти—Видра

В связи с характеристикой различных находок типа Джулешти в Мунтении было установлено два этапа этой фазы: ранний (в Гряке и Богате) и поздний (в Алдени и Глине). С поздним этапом связаны также открытия в Леце (Трансильвания) и Зэнешти (Молдова). Предполагается существование третьего переходного этапа от фазы Джулешти к фазе Видра.

Далее автор описывает по этапам содержание материальной культуры: типы поселений (на террасах, на холмах), типы жилищ (землянки и наземные жилища), орудия, род занятия (примитивное выращивание растений, животноводство, охота, гончарное ремесло), антропоморфную скульптуру. Учитывая характер быта, можно предположить, что носители фазы Джулешти вели полуседлый образ жизни, сравнительно часто переходя с места на место, особенно в начальный период фазы.

Далее автор разбирает вопрос об эволюции племен в период от конца фазы Боллтиняну до начала фазы Видра. Он указывает, что они постепенно развивались на древней автохтонной основе и затем распространялись с юга к северо-востоку, северу и северо-западу.

На территории, заселенной носителями фазы Джулешти, отмечается неодинаковое развитие племен Мунтении, с одной стороны, и Трансильвании и Молдовы, с другой. Фаза Джулешти современна фазе В добруджской культуры Хаманджия.

Раскопки в Гряке пролили свет на соотношение фазы Джулешти и фазы Вэдастра II. Категория керамики (Вэдастра II), состоящая из сосудов, украшенных высеченными зигзагообразными лентами, представляет декорровку, развившуюся из орнамента раннего этапа фазы Джулешти, и в этом случае фаза Вэдастра II современна фазе Джулешти и частично фазе Видра.

Открытия в юго-восточной Трансильвании почти тождественны находкам в северной Валахии, хотя в некоторых местах встречается категория керамики, орнаментальные элементы которой характерны для фазы Видра.

Племена Джулешти проникли в Молдову с юга и юго-запада. До сих пор было установлено, что они существовали в Руджинешти и Зэнешти. Комплекс Зэнешти в основном состоит из элементов типа Джулешти, но содержит и некоторые элементы линейного характера. Не исключено, что на указанном первом этапе, когда к западу от Серета обитали носители фазы Джулешти, область к востоку от этой реки населяли носители культуры, характеризующейся керамикой линейного типа. Во второй фазе, хронологически следующей за комплексом Зэнешти и более очевидно выявленной в Ларга Жижиия, отмечаются перемена. Хотя здесь и встречается большая часть декоративных элементов типа Джулешти, все же наблюдается ряд других элементов типа Триполье, заставляющих автора рассматривать комплекс поселений, содержащих материалы типа Ларга Жижиия, как переходную фазу от фазы Джулешти к фазе Извоары (докукутеньской культуры). В отличие от первой, фаза Ларга Жижиия выявлена и по ту сторону Прута. Элементы традиции Джулешти обнаруживаются в фазе Извоары, когда начинают преобладать трипольские элементы.

Современная документация дает возможность проводить хронологические и типологические параллели. Фаза Джулешти частично соответствует во времени культуре Вэдастра II, фазе В культуры Хаманджия и одной фазе культуры Тисса, но предшествует фазе Извоары культуры кукутени. С типологической точки зрения складчатая керамика фазы Джулешти соответствует той же категории фазы Винча С (В. Милойич).

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Фаза Джулешти. Фрагменты керамики категории I (Джулешти).

Рис. 2. — Фаза Джулешти, этап Гряка. Фрагменты керамики категории II (Гряка).

Рис. 3. — Фаза Джулешти, этап Алдени. Фрагменты керамики категории II (Джулешти).

Рис. 4. — Фаза Джулешти, этап Гряка. Фрагменты керамики категории III (Гряка).

Рис. 5. — Фаза Джулешти, этап Алдени. Фрагменты керамики категории III (Джулешти).

Рис. 6. — Фаза Джулешти, этап Алдени. Фрагменты керамики категории IV (Джулешти).

Таблица 1. Карта площади распространения находок типа Джулешти.

L'ÉTAT DES RECHERCHES RELATIVES À LA PHASE GIULEȘTI DE LA CIVILISATION DE BOIAN

(RÉSUMÉ)

Au cours des dernières années, les recherches en surface et les fouilles archéologiques ont permis d'accumuler des observations et des matériaux permettant une exposition détaillée de quelques problèmes de la phase Giulești, de la civilisation de Boian.

Après un bref historique des découvertes du type Boian, l'auteur précise l'étendue de l'aire de la phase Giulești. Le territoire, peuplé en plusieurs étapes par les représentants de cette phase, allait de Apa Orășului, près d'Orăștie en Transylvanie, et depuis la région de l'Olt, jusqu'au Sereth, et du Danube jusqu'aux Tîrnave et à la Bistrița moldave.

Les rapports stratigraphiques entre la phase Giulești et les autres phases de la civilisation de Boian ont été mis en lumière par les fouilles effectuées à Aldeni, à Tangîru et à Glina. Sur l'éminence dite Gurguiul Balaurului, à Aldeni, la couche contenant des restes archéologiques de la phase Giulești est superposée à la couche de civilisation appartenant à la phase Bolintineanu, tandis qu'à Tangîru et à Glina la couche contenant des excavations de huttes mi-souterraines de la phase Giulești se trouve sous la couche de la phase Vidra. Les trois premières phases de la civilisation de Boian — sur le territoire de la Valachie — sont donc, dans l'ordre chronologique, Bolintineanu — Giulești — Vidra.

En tenant compte des caractéristiques des différentes découvertes de type Giulești, l'auteur détermine la présence, en Valachie, de deux étapes de cette phase : l'une, ancienne (à Greaca et à Bogata), l'autre tardive (à Aldeni et à Glina). A l'étape tardive se rattachent également

les découvertes de Leț (Transylvanie) et de Zănești (Moldavie). L'auteur suppose l'existence d'une troisième étape de transition de la phase de Giulești à celle de Vidra.

Il présente ensuite pour chaque étape, le contenu matériel de cette civilisation : types d'établissements (en terrasses), types d'habitations (huttes mi-souterraines et de surface), outils, occupations (culture primitive des plantes, élevage, chasse, poterie), plastique anthropomorphe. Les particularités du genre de vie font supposer que les hommes de la phase Giulești menaient une vie à demi-stable, changeant assez souvent de place, surtout au début de la phase considérée.

L'auteur traite ensuite du problème de l'évolution des tribus de la fin de la phase Bolintineanu au début de la phase de Vidra, et indique leur développement graduel sur un fonds local ancien, ainsi que leur dispersion du Sud vers le Nord-Est, le Nord et le Nord-Ouest.

Sur le territoire habité par les hommes de la phase Giulești, on constate une évolution inégale entre les tribus de Valachie et celles de Transylvanie et de Moldavie. La phase Giulești est parallèle, chronologiquement, à la phase B de la civilisation de Hamangia en Dobrogea.

Les rapports entre la phase Giulești et la civilisation Vădastra II s'avèrent plus clairs après les fouilles de Greaca. La catégorie céramique Vădastra II, formée de vases ornés par excision et décorés de bandes en zig-zag, porte une décoration dérivant d'une évolution de l'ornementation de la haute époque de la phase Giulești, ce qui tendrait à prouver le parallélisme chronologique de Vădastra II et de la phase Giulești ainsi que, partiellement, de la phase Vidra.

Les découvertes du Sud-Est de la Transylvanie sont presque identiques à celles du Nord de la Valachie, bien qu'on y trouve par endroits une catégorie céramique, aux éléments décoratifs particuliers à la phase de Vidra.

Les tribus de Giulești ont pénétré en Moldavie venant du Sud et du Sud-Ouest. Elles sont attestées jusqu'à présent à Ruginești et à Zănești. L'ensemble de la station archéologique de Zănești représente surtout des éléments de type Giulești, mais il contient également des éléments à caractère linéaire. Il est possible qu'au cours de cette première étape l'homme de la phase de Giulești ait vécu à l'Ouest du Sereth, cependant qu'à l'Est de cette rivière prospéraient les représentants de la civilisation à céramique linéaire. Dans une seconde phase, succédant chronologiquement à l'aspect Zănești et attestée plus clairement à Larga Jijia, un changement se fait jour. Bien qu'on y rencontre une grande partie des éléments décoratifs du type Giulești, on observe cependant une série d'autres éléments ayant le caractère de ceux de Tripolje, ce qui incite à considérer l'ensemble des établissements à céramique du type Larga Jijia comme une phase de transition de la phase Giulești à la phase Izvoare (= civilisation précucuténiennne). A la différence de la première, la phase Larga Jijia est attestée jusqu'au delà du Pruth. Des éléments dans la tradition de Giulești sont discernables dans la phase Izvoare, où les éléments de Tripolje commencent à prédominer.

La documentation actuelle permet d'établir un parallèle entre les éléments chronologiques et typologiques. La phase Giulești correspond partiellement, dans le temps, à la civilisation de Vădastra II, à la phase B de la civilisation de Hamangia et à une phase de la civilisation Précucuteni. Au point de vue typologique, la céramique plissée de la phase Giulești correspond à la catégorie équivalente de la phase Vinča C (Vl. Miložić).

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. — Phase Giulești. Tessons de poterie de la 1ère catégorie (Giulești).
Fig. 2. — Phase Giulești, étape de Greaca. Tessons céramiques de la IIe catégorie (Greaca).
Fig. 3. — Phase Giulești, étape d'Aldeni. Tessons céramiques de la IIe catégorie (Giulești).
Fig. 4. — Phase Giulești, étape de Greaca. Tessons céramiques de la IIIe catégorie (Greaca).
Fig. 5. — Phase Giulești, étape d'Aldeni. Tessons céramiques de la IIIe catégorie (Giulești).
Fig. 6. — Phase Giulești, étape d'Aldeni. Tessons céramiques de la IVe catégorie (Giulești).
Pl. 1. — Carte de dispersion des découvertes du type Giulești.
-

